

СТИЛСКЕ ОСОБЕНОСТИ РОМАНА СИТНИЧАРНИЦА 'КОД СРЕЋНЕ РУКЕ' ГОРАНА ПЕТРОВИЋА

У овом раду бавићемо се уочавањем и описивањем поступака парцелације којима су захваћени поједини реченични конституенти. Циљ ове синтаксичке анализе је да утврдимо које су структуре настале поступцима парцелације најфреквентније у роману Горана Петровића *Ситничарница "Код срећне руке"* и каква је њихова афективна вриједност.

У позицији парцелисаног дијела синтаксичке структуре код Петровића најчешће налазимо лексеме и синтагме у синтаксичкој позицији адвербијалне одредбе и атрибута. Остале парцелисане реченичне позиције су веома ријетке.

Само у сљедећем примјеру у Петровићевом роману уочили смо парцелисани апозицијски конституент, и то у ситуацији када парцелисана синтагма прецизније експлицира субјекат: *Негде отпозади, пружала се нечија подужна сена. Трострука сенка* (с. 73).

Афективност наведеног примјера заснована је дијелом на апозицијском парцелату који ближе одређује појам дат у позицији субјекта, али и на дјелимичној семантичкој редупликацији. Поновљена лексема је и структурно и семантички скоро потпуно иста, па тиме је и знатно појачано значење парцелисаног конституента.

У роману су најчешћи они примјери парцелације у којима се парцелисани реченични конституент јавља у позицији адвербијалне одредбе што свакако подржава цитирано мишљење М. Радовановића о везама између предиката и прилошких одредби које су најподложније парцелацији. То потврђују и сљедећи примјери: *Него, нашао сам оног Анастаса Браницу. Посредно* (с. 71).

Превођењем овог стилематичног примјера у стилистички неутралну конструкцију добијамо реченицу: *Него, нашао сам посредно оног Анастаса Браницу*. Укључењем парцелата у базни дио структуре уочавамо да је парцелисањем осамостаљена функција адвербијалне одредбе за начин. Самим тим је издвојен и комуникативно најбитнији дио реченице.

Парцелисану синтаксичку позицију адвербијалне одредбе за начин имају и сљедећа три примјера: *Али, хтео сам још више. Незајажљиво* (с. 205); *Сагла се. Неповерљиво* (с. 241); *Сусед, продавац сувенира је укуцавао сваки трен. Метрономски тачно* (с. 189).

То можемо потврдити њиховим укључењем у основну реченичну структуру. Прва реченица би гласила: *Али, хтео сам још незајажљиво више*. Друга: *Сагла се неповерљиво*. А трећа: *Сусед, продавац сувенира је метрономски тачно укуцавао сваки трен*. Потпуним осамостаљивањем прилога, те њиховим постпонирањем, изузетно је појачана стилистичка маркираност примјера.

Релативно високу фреквенцију јављања у парцелисаној позицији имају и адвербијална одредба за мјесто и вријеме. У сљедећем примјеру уочавамо редупликацију двају прилога који у претходној непарцелисаној секвенци немају језичку јединицу на коју се могу директно наслонити. Осамостаљени прилози имају функцију адвербијалне одредбе за мјесто: *Ослобођена бела перца су слетала у њену косу. Лебдела свуда по соби. Тамо и овамо. Тамо и овамо* (с. 60).

Стилогеност примјера почива на парцелацији и редупликацији исте структуре. Ослобођена бијела перца која су бесмислено летјела по соби *тамо и овамо* оличење су расутих ријечи којима је у јастук изречено обећање љубави, једини смисао живота Наталије Димитријевић. Призор старе госпође која тражи те ријечи у распореном јастуку док оне неповратно лебде по соби указује на губитак смисла њеног постојања. Њиховим нестанком укида се основна спона између обичног живота и свијета књижевних дијела који је суштински егзистенцијални простор њеног бића.

У роману су пронађена два примјера парцелата у функцији адвербијалне одредбе за вријеме. То су: *Звонио је телефон. Вероватно веома, веома дуго* (с. 70); *Али, било је одвише доцкан. Можда и много пре тог ручка* (с.197).

Носиоци временског значења у првом примјеру су прилози, док парцелисана темпорална секвенца другог примјера дијелом почива на приједложно-падежној конструкцији.

Осамостаљене језичке јединице са временским значењем у првој наведеној реченици које су семантички укључене у базну структуру не наслањају се на елементе са истим значењем. Друкчије речено, немају семантичког конституента у непарцелисаној секвенци, те су оне саме носиоци синтаксичке функције адвербијалне одредбе за вријеме. Поред парцелације као изразито стилематичног поступка оформљења синтаксостилема, у овом примјеру уочавамо и епизеуксичко понављање квантификатора, у овом случају прилога *веома*. Напомињемо да редупликацијом квантификатора, поновљени прилог не стиче статус емфатички и реченички најнаглашеније ријечи, већ је то лексема коју тај прилог квантификује. Стога је најстилогенија лексема у реченици прилог *дуго*. Запажамо да је парцелисани дио структуре, такође, у некој врсти логичке неподударности са базном структуром. Логички дисбаланс прави лексема *вероватно* која претпоставља трајање радње до тренутка кад се Адам Лозанић освијестио и вратио из свијета књига у стварни свијет што се поново коси са несвршеним глаголским видом глагола *звонити*.

Други наведени примјер парцелисане структуре са временским значењем указује на њену директну укљученост у базну структуру преко семантички општијег конституента са истим временским значењем. Парцелисана секвенца конкретизује вријеме именовано прилогом *доцкан* у непарцелисаном дијелу реченице који је у функцији предикатива. Контекстуално, писац казује о посљедњем окупљању Сретенове породице, оца и стричева, који су се увијек свађали *око виђења прошлог, а нарочито*

будућег времена. То им је био посљедњи ручак на коме су се заувјек разишли, како у мишљењу тако и у животима. Издвојеним парцелисаним дијелом, Петровић истиче да се распад породице могао и много прије назријети.

У Петровићевом роману смо пронашли један усамљени примјер употребе глаголског прилога прошлог у функцији адвербијалне одредбе пропратне околности у позицији парцелисане секвенце: *Тргла се. Нагло уставши. Испустивши књигу* (с. 98).

У примјеру су заступљена два парцелата са истом функцијом и оба су директно укључена у базну структуру. Стилореност издвојених језичких јединица произлази из пишчеве способности да што пластичније опише Магдалинино изненађење у тренутку када ју је супруг затекао како са невјероватним заносом чита књигу која је припадала њеном бившем мужу. Намјерно исцјепкана, конструкција свједочи о Магдалининој затечености и збуњености Славољубовим доласком. Јунакиња је нагло прекинута, напрасно отргнута од штива које чита. Таква је и парцелисана конструкција која сугерише психолошко стање јунакиње, напречац враћене у стварност, ухваћене у нечему што не смије чинити.

Глаголски прилог садашњи у функцији адвербијалне одредбе за начин као парцелисаног сегмента језичког исказа проналазимо само на једном мјесту у роману: *Пристигла је љупко сричући реченице на српском. Подвлачећи сваки редак прстом. Са својом мапом и кутијом креда под мишком. Расположена и радознала* (с.168).

Цијела парцелисана конструкција сачињена је од базног семента и три парцелата. Први парцелат у функцији адвербијалне одредбе за начин изражен је глаголским прилогом садашњег времена, други парцелат је исказан квалитативним инструменталом у улози детерминатора адвербијалног типа, а трећи је дат у форми предикатског апозитива са истим начинским значењем. Ритмичким цјепкањем синтаксичке структуре, аутор вјерно осликава Наталијину разиграност.

Након наведених потврда парцелације адвербијалних одредби у роману, слиједе примјери потпуно осамостаљених језичких јединица у функцији атрибута. Фреквенција јављања атрибута у парцелисаној позицији је приближно иста учесталости употребе адвербијалних одредби у истој позицији. Специфичност издвајања атрибута у парцелисаној секвенци произлази из његовог постпонирања у односу на синтаксичко језгро коме иначе претходи у стандардном граматичком реду ријечи. Дакле, парцелисани конгруентни атрибут је инверзијом постпонован, и у односу на номиналну ријеч као синтаксичко-семантички центар, али и у односу на цјелокупну реченичку структуру. Тиме је додатно интензификована стилистичка маркираност парцелисаних примјера са атрибутом у потпуно осамостаљеном дијелу.

Међу пронађеним реченицама са парцелацијом синтагматског конституента атрибута, само су два примјера у којима се атрибут односи на номиналну ријеч у функцији субјекта из непарцелисане секвенце. То су

слједећи примјери: *Однекуд се покренуо ветар. Источни* (с.241); *А онда поче да пада киша. Спрва крупна, пљусковита, а онда ситна, постојана* (с.167).

У оба случаја осамостаљени су конгруентни атрибути и постпоновани својим позиционим издвајањем. У првом примјеру је издвојен придјев *источни*, прецизнији експликатор денотације појма обиљеженог именицом која је главни члан субординиране синтагме. Контекстуално, *вјетар источни* је изузетно семантички битан појам у роману. Он доноси крупне животне промјене, зближава или удаљава људе. И може се осјетити само у Анастасовој *Задужбини* или између прстију оних који је читају и понекад бораве у њој.

Други примјер показује низ конгруентних атрибута који додатно денотирају појам задат именицом *киша* која је у служби субјекта у базној структури. Сами атрибути су и семантички супротстављени. Киша је најприје крупна, а затим ситна, пљусковита, па постојана. Истргнута из контекста, парцелисана реченица, осамостаљивањем атрибута указује искључиво на појам задат именицом *киша*. Увезујући је у претходни текст, запажамо да је она непосредно везана за најтрагичнији моменат у животу Анастаса Бранице. Тренутак када је у стварном свијету срео Натали Увил, дјевојку због које је почео писати роман створен само за њу и њихове сусрете. Она га није препознала. Прошла је крај њега, ипак имајући утисак да прави неки велики животни пропуст, рекавши једну сасвим обичну ријеч, одлику лијепог понашања, пардон. Све је прекинула киша на којој је остао само један човјек погурених рамена, он.

У роману смо пронашли још двије потврде парцелације код којих су парцелати у синтаксичкој позицији атрибута. Од претходних се разликују једино у томе што се директно односе на главни члан синтагме. Први примјер: *Ради се о два света. Довољно слична и довољно различита* (с.45). Он указује на парцелисани дио у функцији конгруентног атрибута који је експликатор појма задатог именицом *свет*. Парцелат је формиран од два контрастна придјева са редуплицираним антепонираним прилогом *довољно*. Два свијета о којима говори Наталија Димитријевић, читању најоданија и најпосвећенија јунакиња Петровићеве *Ситничарнице*, су примарни свијет и онај књишки у који прелазе читаоци способни за потпуно читање. У потпуно осамостаљеној јединици они се по разликама изједначају, а по сличностима удаљавају.

Укључењем парцелата из другог примјера (*Ипак, то су књиге за све нас. За публику, уопште* (с.157) у базну структуру, закључујемо да је осамостаљени дио у синтаксичкој позицији неконгруентног атрибута са главним чланом синтагме, именицом *књиге*, у непарцелисаној секвенци. Парцелат је овдје и синтаксички и семантички наслоњен на језичку јединицу са истоврсном синтаксичком функцијом неконгруентног атрибута у непарцелисаном сегменту који му претходи. Да би се могла објаснити стилогеност примјера неопходно је навести и слједећу реченицу у пасусу која гласи : *Ви пишете, стварате, само за њу...*, којом је начињен контраст, те

појачана разлика између књига које читају сви, публика, и оне коју је Браница написао само за Натали Увил.

Парцелацију два издвојена језичка сегмента у функцији неконгруентног атрибута проналазимо у наредном примјеру : *Да остави сведочанство о Анастасовој животној причи и оној, тек назначеној, Наталије Димитријевић. И о Јелени, неизоставно. О њој посебно* (с. 229).

Надређени члан синтагме, именица *сведочанство*, у базној структури има функцију директног објекта. Парцелацијом је исцјепкан ланац неконгруентних атрибута од којих су два остала у непарцелисаном сегменту, а два су осамостаљена у парцелатима. Оба парцелата се могу директно укључити у базну структуру. Семантичка и стилистичка вриједност парцелата је надасве продубљена употребом прилога *неизоставно* и *посебно*, који указују на рематски, најбитнији дио структуре, именицу *Јелена*. Прилози квантификују ријеч са најнаглашенијим емфатичким и реченичким акцентом. Набројани атрибути, такође, творе климаксни градацијски низ у коме је интонационо и позиционо издвојена лексема *Јелена*. Поред свих о којима је Адам Лозанић желио да направи биљешку да их не би заборавио кад заврши посао и преда лекторисану књигу, Јелена је била незаобилазна и најважнија. Стога је и стилистички оправдана њена осамостаљена позиција.

У роману су пронађене и парцелисане структуре у синтаксичкој позицији објекта, директног и индиректног, а и оне које почивају на редупликацији јединица из базне структуре, такође, у служби објекта. Потврде тих структура су сљедеће: *А, за тих првих година обнове и немам баш превише да додам, јер приватни живот нисам ни имао. Пријатеља, такође* (с. 209); *Ипак, постојао је неко коме је судбина доделила улогу поузданијег сведока подухвата Анастаса Бранице. Улогу сведока, а потом и сучесника* (с. 153); *Имала је крупне, тужне очи. Ту се није могло ништа додати. Тужне очи* (с. 74).

Први наведени примјер потврђује парцелацију језичке структуре у функцији директног објекта као равноправног члана координиране синтагме. Укључењем парцелата у непарцелисани сегмент, видимо да се он структурно и семантички на њега наслања. Коначно, у стилистичком смислу, овај примјер представља код у психолошком одгонетању lika Сретена Покимице. Покимица пријатеља није могао ни имати. Подривао је све који су му били сумњиви, па чак и оне најближе, пратио их, гоњен страшћу ухођења, провјеравао их, убијао. Сви су га се бојали, пред њим дрхтали, знојили. Како сам каже, многи су због њега видјели море око Голог отока.

Други наведени примјер, такође, указује на потпуно осамостаљену језичку структуру у функцији објекта. Парцелисана објекатска синтагма је дјелимично редуплицирана. Наиме, синтагма је сачињена из два дијела. У првој секвенци је поновљен и надређени и подређени члан синтагме, без атрибута који је употребљен у базној структури, док је у другом дијелу наведен још један објекат, именица *сучесник*. Семантички, други парцелисани објекат проширује онај већ наведени и поновљени, а у структуру га заправо баш он и уводи. Редуплицирани дио потврђује битност

улоге свједока крупнооке госпођице Наталије Димитријевић у Анастасовом подухвату, као и значај њене улоге саучесника. Димитријевићева је једина Браничина нит са стварношћу, а уједно и једина особа која га схвата и помаже му у његовом узалудном послу.

Трећи наведени примјер упућује на парцелисану синтаксичку позицију поновљене објекатске синтагме. Стилематичност примјера почива на прекинутој, раздвојеној парцелисаној конструкцији. Наиме, парцелат је редуплицирана објекатска синтагма из непарцелисане секвенце, али се директно не надовезује на њу. Конструкција је разглобљена једном «уметнутом» реченицом која посебно наглашава стилистичку вриједност поновљеног осамостаљеног дијела. Тужне очи је имала дјевојчица која је са родитељима посјећивала Браничину задужбину. Њих троје, породицу Лелек, је увијек пратила трострука сјенка. Они су живјели *време у времену*, избјегли због рата у неку туђу стварност или свијет књига. Није ни чудно што су дјевојчичине очи биле тако тужне.

Потврде парцелисаних структура са потпуно осамостаљеном језичком јединицом у функцији репрезента лексичког језгра предиката, односно предикатива, проналазимо у сљедећим примјерима: *Испало је добро. Достојанствено* (с. 76); *А био је маштовит. Непредвидив* (с.132); *Упркос окупљеном народу, Анастас остаде сам. Неподношљиво сам, само са својим раздирућим болом* (с. 166).

Досадашња разматрања парцелације, поступка оформљења синтаксостилема са онеобичајеним мјестом интонационо издвојених реченичких конституената, у Петровићевом роману упућују на сљедеће закључке:

У вези са циљем синтаксичке анализе у раду, проналажењем и тумачењем синтаксичких структура са отклоном у реду ријечи који је уједно и стилистички маркиран, пронађене примјере смо подијелили на основу њихових синтаксичких функција.

Најфреквентније су структуре са парцелисаном позицијом адвербијалне одредбе. У тим синтаксичким позицијама су подједнако заступљени и прилози и приједлошко-падежне конструкције.

Употребу прилога налазимо и у малом броју случајева у парцелисаној синтаксичкој позицији предикатива.

По учесталости, за парцелацијом синтаксичке позиције адвербијалне одредбе слиједи потпуно интонационо и позиционо издвајање атрибута.

Спорадично, или у веома ограниченом броју примјера, срећу се парцелације објектских конституената као и парцелације независнослужених реченица.

У роману су пронађене парцелисане језичке јединице које творе низ од два, три или рјеђе више парцелисаних елемената.

Парцелисани сегменти су у неколико примјера комбиновани са епаналептичким и епизеуксичким понављањима која им додатно прибављају изузетну стилистичку вриједност.

Литература

1. Валери (1980) – П. Валери, Песничко искуство, Просвета, Београд, 1980.
2. Винавер (1952) – С. Винавер, Језик наш насушни. Прилог проучавању наше говорне мелодије и промена које су у њој настале, Матица српска, Нови Сад, 1952.
3. Женет (1985) – Ж. Женет, Фигуре, Вук Караџић, Београд, 1985.
4. Зима (1988) – Л. Зима, Фигуре у нашем народном пјесништву са њиховом теоријом, Глобус, Загреб, 1988.
5. Ковачевић (1998) – М. Ковачевић, Стилске фигуре и књижевни текст, Требник, Београд, 1998.
6. Ковачевић (2000) – М. Ковачевић, Стилистика и граматика стилских фигура, Кантакузин, Крагујевац, 2000.
7. Ковачевић (2007) – М. Ковачевић, Србистичке теме, Филум, Крагујевац, 2007.
8. Петковић (1988) – Н. Петковић, Два српска романа. Студије о Нечистој крви и Сеобама, Народна књига, Београд, 1988.
9. Пешковски (1935) – А. М. Пешковский, Русский синтаксис в научном освещении, Москва, 1935.
10. Поповић (2004) – Љ. Поповић, Ред речи у реченици, Чигоја, Београд, 2004.
11. Радовановић (1990) – М. Радовановић, Списи из синтаксе и семантике, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1990.
12. Силић (1984) – Ј. Силић, Од реченице до текста, Либер, Загреб, 1984.
13. Симеон (1969) – Р. Симеон, Енциклопедијски рјечник лингвистичких назива I/II, Матица хрватска, Загреб, 1969.
14. Стевановић (1969) – М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик II, Научна књига, Београд, 1969.
15. Тодоров (1986) – Ц. Тодоров, Поетика, Филип Вишњић, Београд, 1986.

Резюме

В работе описывается и анализируется своеобразие удивительных языковых конструкций, которые возникают в результате парцелляции предложений, обретая в романе Горана Петровича «Мелочная лавка «К счастливой руке» особое значение.